

Anonieme getuigen: ervaringen uit de praktijk

Het Wetboek van Strafvordering (Sv) biedt sinds jaar en dag mogelijkheden om de identiteit van getuigen voor verdachten verborgen te houden door namen uit het proces-verbaal te houden, door getuigen buiten aanwezigheid van de verdachte en de verdediging te horen, of door identiteitsverhullende maatregelen te treffen. Met de introductie van de anonieme bedreigde getuige in 1994 en de afgeschermd getuige in 2006 is het instrumentarium aangevuld met mogelijkheden om zeer vergaande maatregelen te treffen. De verschillende bepalingen kunnen zich de laatste jaren in een toenemende belangstelling van het Openbaar Ministerie verheugen, waarbij de onderlinge grenzen soms lijken te vervagen. Tegelijkertijd zijn er voor advocaten mogelijkheden om van deze bepalingen gebruik te maken, welke mogelijkheden maar zelden worden benut. Tijd voor een korte inventarisatie van de wijze waarop in de strafpraktijk wordt omgegaan met anonieme getuigen.

Inleiding: eisen aan anoniem bewijs

De Nederlandse regeling ten aanzien van anoniem bewijs zoals deze momenteel geldt heeft een pijnlijke totstandkomingsgeschiedenis: Nederland is tussen 1989 en 2002 door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) meerdere malen gevoelig op de vingers getikt omtrent de wijze waarop met anoniem bewijs werd omgegaan. In de bekende arresten als *Kostovski*, *Doorson* en *Van Mechelen* heeft het EHRM consequent de vereisten die aan anoniem bewijs gesteld moeten worden, herhaald. Deze luiden kort samengevat dat:

- het uitgangspunt moet zijn dat een verdachte de gelegenheid moet hebben belastende getuigen te kunnen ondervragen;
- de belangen van de verdediging bij zo'n verhoor afgewogen moeten worden tegen de belangen van de getuigen of slachtoffers die moeten verklaren. Wanneer een minder beperkende maatregel dan het anoniem houden van getuigen of het beperken van het ondervragingsrecht van de verdediging volstaat, moeten die mindere maatregelen worden toegepast;
- de rechter geacht wordt te onderzoeken en te motiveren

of en zo ja waarom, de belangen van een getuige om anoniem te blijven opwegen tegen de beperking van de verdedigingsrechten;

- beperkingen die in dat kader aan de verdediging worden opgelegd voldoende gecompenseerd moeten worden binnen de procedures die door rechterlijke autoriteiten worden gehanteerd; en
- een veroordeling niet uitsluitend of in een beslissende mate (*solely or to a decisive extent*) op anonieme verklaringen mag worden gebaseerd.¹

Deze jurisprudentie van het EHRM heeft onder andere geleid tot invoering van artikel 344a Sv, waarin wordt bepaald dat het bewijs dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan, door de rechter niet uitsluitend of in beslissende mate kan worden gegrond op schriftelijke bescheiden houdende verklaringen van personen wier identiteit niet blijkt. Ondanks dat een groot deel van de verklaringen van anonieme getuigen uitsluitend schriftelijk in een strafzaak zal

¹ EHRM 20 november 1989, NJ 1990, 245 (*Kostovski*), EHRM 26 maart 1996, NJ 1996, 741 (*Doorson*) en EHRM 27 maart 1998, NJ 1999, 111 (*Van Mechelen*). Zie ook EHRM 14 februari 2002, NJ 2002, 378 (*Visser*).

worden ingebracht, is die bepaling niet zonder meer van toepassing op die anonieme verklaringen. De wet onderscheidt verschillende typen anoniem bewijs, en voor de bewijskracht van dat bewijs is het van doorslaggevend belang hoe het bewijsmiddel wordt gerubriceerd. De verschillende typen anoniem bewijs zullen hieronder nader worden besproken.

1 Anoniem in proces-verbaal

De eerste categorie anoniem bewijs is de anonieme tip of de verklaring van een onbekend gebleven persoon in een proces-verbaal.² Dergelijke anonieme verklaringen, die bewijsrechtelijk niet als getuigenverklaringen maar als schriftelijke bescheiden hebben te gelden, leiden zelden tot het verhoor van een getuige. Dit omdat de naam van de getuige of tipgever eenvoudigweg niet bekend is, of omdat het informatie betreft die niet wordt vrijgegeven, zoals CIE-informatie.

In theorie is een verklaring van een beperkt anonieme getuige net zo zwaarwegend als die van een getuige die op naam verklaart

De bewijswaarde van deze verklaringen is tamelijk gering als gevolg van het derde lid van het hierboven genoemde artikel 344a Sv, waarin wordt bepaald dat de rechter het bewijsmiddel niet kan gebruiken indien de verdachte op enig moment in het geding de wens te kennen heeft gegeven om de anonieme persoon te ondervragen. Advocaten verzoeken min of meer standaard om het mogen horen van de bron van zo'n anonieme verklaring, waarmee het bewijsmiddel effectief wordt *kaligestellt*. Dat geldt echter alleen wanneer de bron van de informatie echt niet te achterhalen is, en niet wanneer diens gegevens wel bij de politie of het Openbaar Ministerie bekend zijn: is er sprake van individualiseerbare personen, zoals bij politieagenten die onder nummer verklaren, dan ziet artikel 344a lid 3 Sv daar niet op.³

2 Nu dit artikel zich richt op anoniem bewijs zal hier niet nader worden ingegaan op het gebruik van anonieme verklaringen zoals MMA-meldingen als startinformatie. Zie voor die problematiek o.a. HR 13 juli 2010, NJ 2011, 293 en HR 29 november 2011, LJN BP8497.

3 HR 12 mei 2009, LJN BG6608: 'Vooropgesteld wordt dat de in art. 344a lid 3 Sv gebezigde term "personen wier identiteit niet blijkt" niet omvat personen wier persoonsgegevens niet (volledig) zijn vermeld in het proces-verbaal waarin hun verklaringen zijn opgenomen, maar van wie vaststaat dat zij wel zodanig kunnen worden geïndividualiseerd dat de verdediging desgewenst hun verhoor als getuige door de rechter-commissaris of ter terechtzitting kan verzoeken (vgl. HR 4 juni 2002, LJN AE1195, NJ 2002, 416, en HR 9 december 2008, LJN BF2082)'.
4 HR 17 april 2012, NJ 2012, 413.

Daarnaast heeft de Hoge Raad onlangs bepaald dat niet-tegenstaande de ruime formulering van artikel 344a lid 3 Sv dat de wens om de anonieme persoon te horen op 'enig moment' in het geding kenbaar moet zijn gemaakt, het verzoek in hoger beroep moet worden herhaald om een beroep te kunnen doen op de uitsluitende werking.⁴ Of dat de bedoeling van deze bepaling is geweest valt te betwisten, maar bij deze stand van zaken zullen advocaten het formalistische verzoek om de anonieme bron van (CIE-)informatie te mogen horen, dus in hoger beroep moeten herhalen om te voorkomen dat het hof die informatie een rol laat spelen bij het komen tot een bewezenverklaring.⁵

2 De beperkt anonieme getuige

Anders dan de anonieme verklaringen van personen in processen-verbaal hebben de verklaringen van een beperkt anonieme getuige bewijsrechtelijk te gelden als 'gewone' getuigenverklaringen. Voor het verhoor door de rechter-commissaris wordt in artikel 190 lid 3 Sv bepaald dat het vaststellen van de identiteit van de getuige of vragen die kunnen leiden tot de identiteit van de getuige, achterwege worden gelaten indien er een gegrond vermoeden bestaat dat de getuige in verband met het afleggen van zijn verklaring 'overlast zal ondervinden of in de uitoefening van zijn beroep zal worden belemmerd'. De beslissing om vragen naar de identiteit achterwege te laten kan de rechter-commissaris nemen op vordering van de officier van justitie, of op verzoek van de verdachte of de getuige, en kan ook ambtshalve worden genomen. Voor het verhoor van een getuige op de zitting geldt een gelijksoortige regeling, met die uitzondering dat artikel 290 Sv niet expliciet voorziet in een vordering van de officier van justitie of een verzoek van de verdachte of de getuige, maar slechts eist dat er bij de rechtbank een gegrond vermoeden bestaat.

In theorie is een verklaring van een beperkt anonieme getuige net zo zwaarwegend als die van een getuige die op naam verklaart, en is er dus nog slechts ondersteunend bewijsmateriaal nodig om te voldoen aan het algemene bewijsminimum dat het bewijs dat een verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan niet uitsluitend kan worden aangenomen op de verklaring van één getuige (art. 342 lid 2 Sv). De spanning met de hierboven genoemde uitgangspunten van het EHRM is evident, en in de praktijk zal de rechter in het geval van

4 HR 17 april 2012, NJ 2012, 413.

5 Dat gebeurt zelden, maar formeel gezien staat niets het Hof in de weg om van zo'n anonieme verklaring gebruik te maken, zoals uit bovengenoemd arrest van 12 mei 2009 kan blijken.

een anoniem gebleven getuige wel degelijk zoeken naar meer ondersteunend bewijsmateriaal dan bij een getuige op naam het geval zou zijn. Bovendien is de rechter gehouden bij het gebruik van een beperkt anonieme getuigenverklaring de reden voor toekenning van de beperkte anonimiteit te laten blijken, én zal moeten blijken dat de toekenning van de beperkte anonimiteit geen afbreuk heeft gedaan aan het ondervragingsrecht van de verdediging.⁶

De belangrijkste reden om de verklaring van de beperkt anonieme getuige als volwaardig bewijsmiddel te laten gelden, is het uitgangspunt dat de verdediging de gelegenheid krijgt de getuige bij de rechter-commissaris of ter terechtzitting te horen, en dat is precies waar in de praktijk de schoen gaat wringen. Teneinde de toegezegde anonimiteit van zo'n getuige te kunnen waarborgen, zullen er maatregelen moeten worden genomen om te voorkomen dat de identiteit van die getuige alsnog aan de verdediging of de verdachte bekend wordt. Artikel 190 lid 3 Sv bepaalt dat de rechter-commissaris daartoe de maatregelen neemt die redelijkerwijs nodig zijn om onthulling van die identiteit te voorkomen. Het Openbaar Ministerie gaat er echter geregeld ten onrechte van uit dat de eerdergenoemde vordering aan de rechter-commissaris ten aanzien van het achterwege laten van vragen omtrent de identiteit van de getuige, ook ziet op die door de rechter-commissaris te nemen maatregelen. De vordering om een getuige beperkt anoniem te laten horen gaat dan ook vrijwel standaard gepaard met een vordering om allerhande verhullende maatregelen te treffen, variërend van het verzoek de getuige geheel buiten aanwezigheid van de verdediging te horen tot het aanbrengen van snorren, baarden of het gebruik van stemvormers. Gezien het verschil tussen een *vordering* van het Openbaar Ministerie en een *verzoek* van de verdediging (of het Openbaar Ministerie), is het aan een advocaat om erop te wijzen dat de officier van justitie ten aanzien van de te nemen maatregelen helemaal niets te vorderen heeft. Zie bijvoorbeeld het arrest van het Hof Den Bosch van 18 juli 2005, waarin men tot dezelfde conclusie kwam.⁷

Het is aan de rechter-commissaris om met inachtneming van de standpunten van het Openbaar Ministerie en de verdediging én met inachtneming van de hierboven geformuleerde uitgangspunten van het EHRM, te bepalen welke maatregelen echt noodzakelijk zijn om identiteitsonthulling te voorkomen, en of en zo ja op welke wijze de verdediging daarvoor

moet worden gecompenseerd. Daarbij moet er voor gewaakt worden dat de kaders van de beperkt anonieme getuigen niet worden verlaten en geen maatregelen worden getroffen die in beginsel slechts van toepassing kunnen zijn wanneer sprake zou zijn van een anonieme bedreigde getuige ex artikel 226a Sv, welke categorie hieronder nog zal worden besproken. Te denken valt aan het verzoek conform het bepaalde in artikel 187 lid 2 jo. 187 lid d onder a Sv te bevelen dat de getuige buiten tegenwoordigheid van de verdediging wordt gehoord. De 'ondervraging' kan in zo'n geval beperkt worden tot het kunnen indienen van schriftelijke vragen bij de rechter-commissaris of het door middel van een videoverbinding kunnen stellen van vragen aan de rechter-commissaris, die deze vragen vervolgens op zijn beurt buiten beeld en buiten gehoor van de verdediging doorgeeft aan de getuige. Zou een getuige daadwerkelijk zo verregaand afgeschermd moeten worden, dan zou deze als bedreigde getuige moeten worden aangebracht, met alle waarborgen en beroepsmogelijkheden waar de procedure tot het verkrijgen van die status (anders dan bij een beperkt anonieme getuige) wél in voorziet.

Kort en goed mag het verhoor van een beperkt anonieme getuige er niet in resulteren dat van een volwaardige ondervraging van de getuige geen sprake meer kan zijn. Juist nu het proces-verbaal van verhoor als gezegd heeft te gelden als een volwaardige getuigenverklaring. Dit betekent dat ook gezichtsverhullende maatregelen of het gebruik van stemvorming kritisch tegemoet zullen moeten worden getreden. Afhankelijk van de mate van inzet of combinatie van deze maatregelen wordt het nu voor de verdediging (en in voorkomende gevallen de rechter-commissaris of zittingsrechter) in toenemende mate moeilijk of zelfs onmogelijk om zich een goed beeld te vormen van (de betrouwbaarheid van) een getuige, en daarmee van de betrouwbaarheid van zijn verklaringen. Voor een effectief ondervragingsrecht zoals dit wordt bewaakt door artikel 6 EVRM kan het cruciaal zijn kennis te kunnen nemen van de (non-verbale) reactie van een getuige op bepaalde vragen, om vast te stellen of er denkpauses tussen vraag en antwoord vallen, of om te zien en te horen of een getuige schrikt of boos wordt of anderszins emotioneel wordt geraakt door een bepaalde vraag. Wanneer de te nemen maatregelen erin resulteren dat die toetsing in feite niet meer kan plaatsvinden, wordt het terrein van de beperkt anonieme getuige verlaten en komt men op het terrein van de bedreigde getuige. Dit nog los van de vraag of er nu daadwerkelijk redelijkerwijs moet worden gevreesd dat een advocaat een getuige zou kunnen identificeren of (later) kunnen herkennen op basis van diens stemgeluid of haarkleur. Tot slot kan beperkte anonimiteit als gezien ook op verzoek van de verdediging worden toegepast. Dit kan er toe leiden

6 O.a. HR 7 februari 2012, NJ 2012, 118.

7 Hof Den Bosch 18 juli 2005, NJ 2005, 449: 'Op grond hiervan komt het hof tot het oordeel dat de vordering van artikel 190 lid 2 Sv niet ziet op de maatregelen die redelijkerwijs nodig zijn om de onthulling van de anoniem gehouden gegevens te voorkomen.'

dat personen die voor een strafzaak relevante informatie hebben maar er verder zo veel mogelijk buiten willen worden gehouden, overgehaald kunnen worden alsnog een verklaring af te leggen. Het brengt wel de nodige praktische problemen met zich, hetgeen in nog sterkere mate geldt voor de derde categorie anonieme getuigen: de bedreigde getuige.

3 De anonieme bedreigde getuige

3.1 Procedure

In het geval dat moet worden gevreesd voor ernstige consequenties voor een getuige wanneer diens identiteit bekend wordt, kan gebruik worden gemaakt van de procedure bedreigde getuige zoals die in artikel 226a e.v. Sv is opgenomen. Indien de rechter-commissaris oordeelt dat een getuige zich zodanig bedreigd kan achten dat redelijkerwijs moet worden gevreesd voor het leven, de gezondheid of de veiligheid dan wel de ontwrichting van het gezinsleven of het sociaal-economisch bestaan van die getuige of een andere persoon, en de getuige te kennen heeft gegeven wegens deze bedreiging geen verklaring te willen afleggen, kan de rechter-commissaris de status van bedreigde getuige toekennen. Het toetsingskader is tamelijk strikt.⁸

Het proces-verbaal van verhoor van een bedreigde getuige kenmerkt zich dan ook door een grote hoeveelheid niet of beperkt weergegeven antwoorden

De term 'bedreigde getuige' is gedefinieerd in artikel 136c Sv en heeft kwalificatieve betekenis: een bedreigde getuige is een getuige ten aanzien van wie op grond van artikel 226a Sv het bevel is gegeven dat zijn identiteit verborgen wordt gehouden. Ook voor de bedreigde getuige geldt dat deze bewijsrechtelijk gezien in beginsel als een normale getuige heeft te gelden, en diens verklaringen dus dezelfde bewijskracht hebben als verklaringen van personen die op naam hebben verklaard. Het hierboven genoemde derde lid van artikel 344a Sv dat hoge eisen stelt aan het gebruik van verklaringen van personen wiens identiteit niet blijkt, maakt dan ook een uitdrukkelijke uitzondering voor de bedreigde getuige. Weliswaar wordt het gebruik voor het bewijs van de pro-

cessen-verbaal van verhoor bij de rechter-commissaris door artikel 344a lid 2 Sv beperkt voor zaken waar het gaat om misdrijven als omschreven in artikel 67 lid 1 Sv die gezien hun aard, georganiseerd verband of samenhang met andere door de verdachte begane misdrijven een ernstige inbreuk op de rechtsorde opleveren, maar dat is als bekend geen drempel van grote betekenis meer.⁹

De toekenning van de status bedreigde getuige heeft dus grote consequenties voor de positie van een verdachte in een strafzaak. Vandaar dat de wet voorziet in een beroepsprocedure tegen de beslissing van de rechter-commissaris om die status van bedreigde getuige toe te wijzen of juist af te wijzen. Nu het verhoor van de bedreigde getuige in de praktijk vrijwel altijd geheel buiten aanwezigheid van de verdediging zal plaatshebben, dient de rechter-commissaris bovendien de betrouwbaarheid van de bedreigde getuige nadrukkelijk te onderzoeken en daarover in een proces-verbaal rekenschap af te leggen (art. 226e Sv).

Het is de vraag of daarmee de beperkingen die aan de verdediging worden opgelegd, voldoende worden gecompenseerd. Niet alleen heeft de verdediging immers geen mogelijkheden 'de nieren te proeven' van een getuige door in een direct verhoor kennis te nemen van de wijze waarop een getuige op vragen reageert, bovendien zal een groot deel van de antwoorden van een bedreigde getuige op gestelde vragen niet in het proces-verbaal van de rechter-commissaris terechtkomen. Antwoorden over de kennissenkring van een getuige, diens kennis van de verdachte(n) of zelfs diens redenen van wetenschap, zouden immers al snel in de richting van een bepaalde persoon of een bepaalde groep personen kunnen wijzen, waarmee de identiteit van de bedreigde getuige bekend zou kunnen worden. Het proces-verbaal van verhoor van een bedreigde getuige kenmerkt zich dan ook door een grote hoeveelheid niet of beperkt weergegeven antwoorden.

En daar blijft het niet bij: ook het horen van andere getuigen naar aanleiding van de verklaring van een bedreigde getuige stuit op grote problemen. Zo was er in het Passageproces de bedreigde getuige Q5 die verklaarde omtrent uitlatingen die onder andere door de verdachten Holleeder en Soerel zouden zijn gedaan in een horecagelegenheid, de Baja Beach Club in Rotterdam. Verzoeken van de verdediging om de verklaringen van Q5 omtrent die horecagelegenheid en de aanwezig-

8 Zie de *Kamerstukken II, 1998/99, TK 1991-1992, 22 483, nr. 3, p. 20* (MvT) waarin met verwijzing naar de vereisten van art. 226a Sv tamelijk categorisch wordt gesteld: 'De rechter-commissaris onderzoekt vervolgens of aan de hiervoor genoemde voorwaarden is voldaan. Ingeval de rechter-commissaris van oordeel is dat aan de gestelde voorwaarden is voldaan, beveelt hij dat ter gelegenheid van zijn verhoor de identiteit van de getuige verborgen wordt gehouden.'

9 Dit zijn dus geen cumulatieve eisen, waarmee al vrij snel aan het criterium van de geschokte rechtsorde voldaan kan zijn. Zo geldt hetzelfde criterium als bekend voor het direct af luisteren of tappen van verdachten (resp. art. 126l en 126m Sv) en duidelijk zal zijn dat machtigingen daartoe bepaald niet beperkt blijven tot uitzonderlijk ernstige of in georganiseerd verband gepleegde misdrijven.

heid van de verdachten daar te toetsen door medewerkers en bezoekers van de Baja Beach Club als getuigen te horen, moesten volgens het Openbaar Ministerie worden afgewezen nu daarmee een 'afstreek-risico' zou ontstaan. De verdediging zou door het horen van deze getuigen mogelijk kunnen vaststellen dat een bepaalde medewerker of bezoeker de getuige Q5 niet was, waarmee de kring van personen die de getuige die Q5 zou kunnen zijn kleiner zou worden en men aldus (te) dicht bij de identiteit van die Q5 zou kunnen komen. Dat zou echter betekenen dat zelfs een basale toetsing van de verklaringen van een anonieme getuige niet meer mogelijk zou zijn, en het door de rechter-commissaris te geven betrouwbaarheidsoordeel allesbepalend zou worden.¹⁰

Het is zeer de vraag of het EHRM met het oog op de bovengenoemde vereiste compensatie daarmee akkoord zou gaan.¹¹ Ook hier geldt dus weer dat bij de toetsing van de verklaringen van een bedreigde getuige een actieve en kritische houding van advocaten noodzakelijk is. Dat geldt eens te meer nu bij de vordering tot toekenning van de status van bedreigde getuige door het Openbaar Ministerie in vrij algemene termen zal worden gesteld dat er sprake is van een dreiging als bedoeld in artikel 226a lid 1 Sv, zonder dat die dreiging wordt geconcretiseerd of nader wordt onderbouwd. Dat zou immers weer kunnen leiden tot het achterhalen van de identiteit van die bedreigde getuige. Wanneer tot slot in ogenschouw wordt genomen dat bedreigde getuigen vrijwel uitsluitend zullen worden ingebracht in ernstige zaken waarin de bewijspositie van het Openbaar Ministerie niet overhoudt, en men anders gezegd de verklaringen van die bedreigde getuige hard nodig heeft om de toch al niet hoge bewijsdrempel van artikel 342 lid 2 jo. 344 lid 2 Sv te halen, wordt duidelijk dat de introductie van een bedreigde getuige vrijwel altijd precair is en grote risico's voor de waarheidsvinding en de *fairness* van een strafproces met zich brengt.

3.2 Bedreigde getuige à decharge

Juist met het oog op de ongelijkheid tussen de positie van het Openbaar Ministerie en de verdediging die daarmee ontstaat, is de introductie van twee bedreigde getuigen à decharge een andere opmerkelijke ontwikkeling in het onderzoek Passage geweest. Hoewel de procedure in artikel 226a Sv nadrukkelijk voorziet in de toekenning van de status van bedreigde getuige op verzoek van de verdediging, lijkt de wetgever ervan uit te zijn gegaan dat bedreigde getuigen in de praktijk vooral

door het Openbaar Ministerie zouden worden aangebracht.¹² Het opstarten van die procedure door advocaten bracht het Openbaar Ministerie dan ook enigszins in verwarring en leidde zelfs tot de nodige verontwaardiging, nu men van oordeel was dat het niet aanging dat het Openbaar Ministerie niet op de hoogte zou mogen zijn van de identiteit van deze getuigen. Het Openbaar Ministerie heeft zich dan ook hevig verzet tegen de toekenning van de status bedreigde getuige aan deze getuigen à decharge, door de verdediging F1 en F3 gedoopt.

Het biedt (...) de mogelijkheid het Openbaar Ministerie een spiegel voor te houden waar het de inherente tekortkomingen van het fenomeen bedreigde getuigen betreft

Daarmee zag het Openbaar Ministerie zich echter geconfronteerd met het ruime dreigingscriterium dat het Openbaar Ministerie zelf in de procedure betreffende (OM-getuige) Q5 had ingebracht. In die zaak had de rechtbank zich op aangeven van het Openbaar Ministerie voor wat betreft de beoordeling van de vrees van Q5 voor consequenties indien zijn naam bekend zou worden, met name gericht op de aard en ernst van de tegen de verdachten bestaande verdenkingen.¹³ In de procedure ten aanzien van de F-getuigen heeft de

10 Welk oordeel ook op geen enkele wijze te controleren is, noch inhoudelijk, noch voor wat betreft de totstandkoming.

11 De Rechtbank Amsterdam ging er in ieder geval niet mee akkoord en bepaalde dat een deel van de gevraagde getuigen moest worden gehoord.

12 Zie bijvoorbeeld ook art. 226f Sv: 'De rechter-commissaris neemt zoveel mogelijk in overleg met de officier van justitie de maatregelen die redelijkerwijs nodig zijn om de identiteit van de bedreigde getuige (...) verborgen te houden.'

13 Rechtbank Amsterdam, 4 februari 2010 (niet gepubliceerd): 'Om een getuige aan te kunnen merken als een bedreigde getuige dient te zijn voldaan aan de eisen die zijn gesteld in art. 226a lid 1 Sv. Vastgesteld moet worden dat er van een bedreiging jegens de getuigen of mensen in zijn of haar naaste omgeving sprake is. Uit de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel "Wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en enige andere wetten (getuigenbescherming)" p.19 blijkt dat de bedreiging niet noodzakelijk uit concrete handelingen of uitingen van de verdachte hoeft te bestaan, doch dat soms kan worden uitgegaan van de persoonlijkheid of de reputatie van de verdachte of het criminele milieu waarin de verdachte zich bevindt. Het is zelfs denkbaar dat bedreigingen, waaraan de verdachte part noch deel heeft en waarvoor hem geen enkel verwijt kan worden gemaakt, zullen kunnen leiden tot het garanderen van de anonimiteit van getuigen. Vaststaat dat de appellanten ervan worden verdacht dat zij – kort gezegd – onder meer betrokken zijn geweest bij twee liquidaties. Dit zijn op zichzelf al buitengewoon ernstige feiten waarop de zwaarste strafbedreiging staat die het Nederlandse strafrecht kent, te weten een levenslange gevangenisstraf. Q5 zegt te kunnen verklaren over directe betrokkenheid van appellanten bij deze feiten. Aldus is Q5 zodanig dicht bij de kern van de verdenking dat de vrees voor het leven, de gezondheid of de veiligheid dan wel de ontwijking van het

rechtbank deze lijn consequent doorgetrokken, en geoordeeld dat ook deze F-getuigen zodanig dicht bij de verdenking tegen de verdachte (in casu kroongetuige La Serpe)¹⁴ waren, dat er in beginsel gegronde vrees als bedoeld in artikel 226a Sv kon bestaan.¹⁵ De bedenkingen die de rechter-commissaris kenbaar had gemaakt over het verborgen kunnen houden van de identiteit van deze getuigen, nu La Serpe mogelijk zou kunnen weten wie het hier zou betreffen en dat wellicht openbaar zou kunnen maken, had de rechtbank in een eerdere beslissing al verworpen, nu de rechter-commissaris daarmee buiten het wettelijke toetsingskader was getreden.¹⁶

Het belang van deze regeling voor de strafpraktijk is op zijn zachtst gezegd dan ook gering

De mogelijkheid om bedreigde getuigen à decharge aan te brengen is hiermee door de rechtbank zeer nadrukkelijk erkend. Tevens is erkend dat de consequentie daarvan is dat het Openbaar Ministerie de identiteit van die bedreigde getuigen niet zal (mogen) kennen, en daarmee dezelfde problemen zal ondervinden bij de toetsing van de verklaringen van die bedreigde getuigen als de verdediging ondervindt wanneer het een bedreigde getuige à charge betreft. Omgekeerd zal de verdediging de rol van het Openbaar Ministerie c.q. van Justitie moeten overnemen waar het de begeleiding van de bedreigde getuige betreft, en dat is bepaald niet eenvoudig. De gemiddelde advocaat heeft immers niet het hele apparaat aan vervoermiddelen en beveiliging en voorzieningen ter beschikking dat het Openbaar Ministerie ter beschikking staat, en dat maakt dat er allerhande problemen ontstaan bij de praktische uitvoering van de 226a-procedure. Zo zal de bedreigde getuige door de rechter-commissaris moeten worden gehoord op een zodanige wijze en op een zodanige locatie dat de identiteit van de bedreigde getuige niet door toevallige voorbijgangers of derden bekend kan raken. Dat maakt de rechtbank waar de rechter-commissaris werkzaam is al een lastige locatie. Daarnaast en vooral dient echter de veiligheid van de getuige en de rechter-commissaris (en als het even kan ook nog de advocaat) te worden gewaarborgd. Dat is in het krachtenveld van een bedreigde getuige en de risico's die daarmee per definitie aanwezig zijn, een bijzonder

lastige opgave. Het vergt behalve creativiteit aan de zijde van de verdediging bereidwilligheid aan de zijde van de rechter-commissaris (en het rechtbankbestuur) om tot praktische oplossingen van dergelijke problemen te komen.

Tot slot dient de verdediging zich vanaf de eerste contacten met de (latere) bedreigde getuige te realiseren dat de procedure ex artikel 226a Sv uiterst precair is en zullen de contacten en de inhoud van de besprekingen met die getuigen dus zo nauwgezet en volledig mogelijk moeten worden bijgehouden. Ook het voeren van overleg met de Dekens van de Orde van Advocaten om de juistheid van de te zetten stappen en de te maken afspraken te toetsen en vast te leggen, is zeer aan te raden. Het zal niet kunnen voorkomen dat er allerhande gedoe ontstaat over de contacten tussen de advocaat en de getuige, over de inhoud van de besprekingen, of over de eventueel gemaakte afspraken. Maar in ieder geval staat de advocaat dan niet alleen wanneer vragen daaromtrent van de rechtbank, het Openbaar Ministerie of de verdediging van medeverdachten een onaangename ondertoon zouden krijgen.

Ondanks deze complicaties kan het in een strafzaak van zeer groot belang zijn om een bedreigde getuige à decharge aan te brengen. Niet alleen omdat daarmee verklaringen kunnen worden ingebracht die anders niet zouden worden verkregen, maar het biedt bovendien de mogelijkheid het Openbaar Ministerie een spiegel voor te houden waar het de inherente tekortkomingen van het fenomeen bedreigde getuigen betreft. Ook dat kan bijzonder verhelderend zijn voor de benadering van de getuigen die door het Openbaar Ministerie zijn aangebracht.

4 Afgeschermde getuigen

De laatste categorie anonieme getuigen betreft de afgeschermde getuige ex artikel 226m Sv. Het gaat dan om getuigen die niet op een normale wijze kunnen worden gehoord, nu daarmee de staatsveiligheid in het geding zou kunnen komen. Het betreft een tamelijk atypische regeling (zo kan het proces-verbaal van verhoor van de afgeschermde getuige op grond van art. 226s Sv slechts bij de stukken worden gevoegd indien de getuige daar zelf mee instemt) die destijds naar aanleiding van een individuele strafzaak met grote spoed is ingevoerd.¹⁷ Op het wetsvoorstel is dan ook de nodige kritiek gekomen, zeker nadat de strafzaak in kwestie in hoger beroep anders werd beoordeeld en de zin van de wettelijke

gezinsleven of het sociaal economisch bestaan van Q5 of een andere persoon in beginsel gegrond kan worden geacht.'

14 Of meer accuraat: getuige, tevens verdachte, waarmee het Openbaar Ministerie een overeenkomst als bedoeld in art. 226g Sv is aangegaan.

15 Rechtbank Amsterdam 14 juli 2010 (niet gepubliceerd)

16 Rechtbank Amsterdam 20 mei 2010 (niet gepubliceerd). De rechtbank verwees nadrukkelijk naar de MvT als genoemd in voetnoot 7.

17 Zie daarover meer uitgebreid mr. P.P.J. van der Meij, *T&C Strafvordering, Inleidende opmerkingen bij de vierde afdeling E van titel III van het tweede boek*, Deventer: Kluwer 2011.

regeling daarmee leek te vervallen. Uit een recent verschenen WODC-rapport blijkt dat de wet die nu vijf jaar van kracht is, nog nooit is gebruikt.¹⁸ Het belang van deze regeling voor de strafpraktijk is op zijn zachtst gezegd dan ook gering.

5 Conclusie

De grenzen tussen de verschillende typen van anoniem getuigenbewijs die in het Wetboek van Strafvordering vrij strikt worden getrokken, zijn in de praktijk minder eenduidig. Nu de bewijsrechtelijke waarde van een verklaring grotendeels afhankelijk is van de rubricering binnen die wettelijke grenzen, is het zaak er scherp op toe te zien dat de verschillende waarborgen die het Wetboek van Strafvordering bij de verschillende typen van getuigenbewijs biedt, niet bewust of onbewust worden omzeild door verdergaande afschermingsmogelijkheden te gebruiken dan waar de regeling voor is bedoeld, en te voorkomen dat er een situatie ontstaat waarin de toetsing van de betrouwbaarheid van een getuigenverklaring in feite onmogelijk wordt gemaakt zonder dat dit op enige wijze gecompenseerd wordt. Daarnaast dient in het achterhoofd te worden gehouden dat alle mogelijkheden die er voor het Openbaar Ministerie zijn om getuigen anoniem te (laten) horen door rechter-commissaris of rechtbank, ook voor de verdachte openstaan. Het kan voor het verkrijgen van een verklaring die anders niet ingebracht zou kunnen worden zeker in het belang van de verdediging zijn van deze procedures gebruik te maken. Bovendien kan dat leiden tot een evenwichtiger en daarmee eerlijker strafproces, juist in die zaken waar de inzet hoog is en door alle procespartijen de grenzen van de strafprocessuele mogelijkheden worden opgezocht.

18 R.J. Bokhorst, 'De wet afgeschermdde getuigen in de praktijk', *Memorandum* 2012-03, 25 juni 2012. Zie wodc.nl/onderzoeksdatabase/toepassing-van-de-wet-afgeschermdde-getuigen-in-de-praktijk.aspx.